

קשר עם הצרפתים והבריטים במערכת סיני

אל"מ (מיל') פרופ' יובל נאמן

(Nationale), שאיגדה את כל התנועות האלג'יריות והכריזה ב־1954 על מלחמת שחרור. לתפקיד מושל אלג'יר וחבר הממשלה רצה מולה למנות את הגנרל הזקן קטרו (Gen. Georges Catroux), גיבור ביר־חכים (1942) ומי שזה עתה ניהל עם השולטן מוחמד ה־V את המו"מ שהביא להענקת עצמאות מלאה למרוקו. קטרו עצמו התרשם מן החששות בציבור המתיישבים, שמא יביא הוא גם כאן לווייתורים ללאומיות הערבית, וזאת על אף השוני במסיבות. נזכיר שטוניסיה ומרוקו לעולם לא סופחו לצרפת כאלג'יריה, וגם לא הופסק בהן השלטון הערבי המקומי, תוך שהשליטים הוכפפו לחסות צרפתית. מסיבה זו גם לא היו בארצות אלה מתיישבים צרפתים רבים כבאלג'יריה. קטרו הציע במקומו את רובר לאקוסט (Robert Lacoste), סוציאליסט שהיה מיועד להיות שר האוצר. לאקוסט נכנס לתפקידו באלג'יר, הרגיע את ציבור המתיישבים, וניהל, כְּשֶׁר שהוא גם מושל, את האסטרטגיה הכוללת במאבק נגד המרד. כמי שחייב היה לקבל החלטות יומיומיות במאבק על אלג'יריה הגיע עד מהרה למסקנה שרק ניצחון צבאי על המורדים וחיסולם יחדש את סיכויי צרפת להחזיר לעצמה את אהדת האוכלוסייה הערבית והפְּרָכִירִית. לאקוסט גם חש יותר מאחרים את ההשפעות ברחוב האלג'ירי הערבי שהיו להודעות מקהיר ולהילה שאפפה את גמאל עבד־אל־נאצר לאחר שהצליח במאבק מזוין של בלתי סדירים (לכאורה) להביא ליציאת הכוחות הבריטיים מאיזור התעלה, דָּגֵם למאבקם הם.

מאז "העסקה הצ'כית" בספטמבר 1955, עשתה ישראל מאמצים בלתי־נלאים, אך חסרי תוצאות, להשגת נשק חדיש. עוד בנובמבר 1955 הסכימה ממשלת צרפת בראשות אֶדְגָּר פֹּר (Edgar Faure) לספק לישראל טייסת אֶנְדֶּרְגֶּן, מטוס סילון מיושן במקצת, אך הבקשות לרכש מטוסי מיסטר נדחו בלך ושוב. בממשלה החדשה היה לסוציאליסטים ולרדיקלים יחס אוהד יותר לישראל מלכתחילה. אף על פי כן ניסה בשלב ראשון שר החוץ פִּינוּ להמשיך בקו הקודם של

מלחמת העצמאות האלג'ירית נפתחה ב־31.10.54, כשישה חודשים לאחר מפלת צרפת בהודו־סין. בהדרגה נאלצו הצרפתים להכניס כוחות גדלים והולכים, עד שב־1958 היו שם כחצי מיליון חיילים צרפתים. המאבק האלג'ירי נתמך על־ידי העולם הערבי כולו, כשמצרים של עבד־אל־נאצר בראש. נאצר ייעד לעצמו ולמצרים מקום מרכזי בשלושה מעגלים — הערבי, המוסלמי והאפריקני. "מקום מרכזי" נוסח עבד־אל־נאצר, פירושו הנהגה ושליטה. ראייה אימפריאלית זו הביאתהו לחתור תחת המשטרים כמעט בכל מדינות ערב עצמן ולעודד בהן קבוצות "נאצריסטיות", דהיינו תנועות אקטיוויסטיות למען האימפריה הערבית-מוסלמית-אפריקנית שבְּשֹׁרְתָהּ. לגבי אותם חלקים בעולם הערבי שטום זכו אז לעצמאות מדינית חייבה התיזה מאבק מושרה מקהיר ונתמך בידיה בכל מקום. בציבוריות הצרפתית של 1956 היה הדבר ידוע היטב, כשהתקשורת מדווחת על ההצהרות האנטי־צרפתיות בקהיר ועל הופעותיה של המנהיגות האלג'ירית שם; ולשירותי הביון הצרפתיים היו רסיסי מידע שונים באשר לסיוע בכסף, נשק, תקשורת, דרכונים וכו' שהושיטו השירותים המצריים למחתרת האלג'ירית.

ב־6 בפברואר 1956 קמה בצרפת ממשלה סוציאליסטית בראשותו של גִי מוֹלֶה (Guy Mollet), בקואליציה עם הרדיקלים שנציגם מוריס בורג'ס מונורי (Maurice Bourges-Maunoury) נתמנה לשר ההגנה. תחילה שימש בה פייר מנדס־פֶּרנֶס (Pierre Mendes France) (ראש הממשלה ב־1954-1955) כסגן ראש הממשלה, אך ב־27 במאי התפטר, כשהממשלה שהייתה תחילה אמורה לחפש פשרה ומו"מ, נראתה נוקטת קו קשיח בהרבה מקודמותיה. שר החוץ היה הסוציאליסט כריסטיאן פִּינוּ (Christian Pineau), ושר המשפטים הצעיר היה פרנסואה מיטרן (Francois Mitterand). כבר ביומה הראשון של ממשלתו ביקר גי מולה באלג'יר ונתקל בהפגנות המתיישבים הצרפתים שחששו מפני כניעה לפ.ל.ג., חזית השחרור הלאומית (Front de Liberation

צרפת והערבים ב־1956: מלחמת אלג'יריה

האימפריה הצרפתית שמעבר לים הייתה בשיאה בשלושים השנה שבין שתי מלחמות העולם. לידתה בכיבוש העיר אלג'יר ב־1830* מידי ה"די" התורכי, בעת שמלך כפריס אחזן המלכים משושלת הבורבוניס, שארל העשירי. מותה חל כעבור כ־130 שנה: ב־1961 פורקה האימפריה וב־1962 פונתה גם אלג'יר, הכל בהחלטת שארל דה גול, ראשון הנשיאים ברפובליקה החמישית. שני השארלים היו כמעט שליטים יחידים; ביניהם משתרעת שרשרת שלטונית מגוונת — שלוש רפובליקות ומלכות וקיסרות קונסטיטוציונית, ואולם משארל העשירי ועד לעליית דה־גול התקיים רצף מחשבתי בהתפתחות הגישה לאלג'יריה — תחילה במאבק להחזקת ערי החוף, שהוביל לבסוף לכיבוש הארץ כולה מידי עבד־אל־קאדר, השליט הערבי הראשון של אלג'יריה כיחידה גיאוגרפית (נכנע ב־1848; הרי קאביליה "נכבשו" ו"טוהרו" ב־1857). משך כמאה שנה היו רק מרידות קטנות ומקומיות נגד השלטון הצרפתי שסיפח את הארץ לצרפת גופא, עד שב־1944 החלה מתגבשת תנועה לעצמאות אלג'יריה — חלקית בהשפעת תקומת הערבים במוזה"ת והקמת הליגה הערבית. מאז התגייסו הממשלות הצרפתיות בזו אחר זו במאמץ לשמור על צרפתיותה של אלג'יריה. יצוין שב־1945 מנתה האוכלוסייה "הצרפתית" כמיליון נפש (חלקם מתיישבים אירופיים ש"נצטרפתו"), כולל רבע מיליון יהודים. אוכלוסיית אלג'יריה הכוללת מנתה כ־10 מיליון, ובתוכם, מלבד הצרפתים, גם כשני מיליון קאבילים, אומה ברברית הררית ועוד כמה מיעוטים אחרים, פְּרָכִירִים וכושים, ויתרם ערבים.

* העילה לכיבוש הייתה מכה שהיכה ה"די" (אמיר) חוסיין במגפתו בשגריר צרפת, כאשר הלה הודיעו על סירובה של מדינתו באשר לכיבוש חובה למשפחת אנשי הכספים היהודים פְּקָרִי (מצאם מליורנו) שהָרִי נכנס לשותפות עמם.

קירוב המצרים, בשיטת "הגור" — הספקת נשק למצרים תוך דחיית ההספקה לישראל — בתקוה להשיג מנאצר עמדה "נייטרלית" בסכסוך האלג'ירי. לעומת זאת ברור היה שגם עזרה לישראל יכולה לתרום לאותה מטרה, בשיטת "המקל". באמצע חודש מארס ערך פינו ביקור פתע בקהיר, הצהיר שם על כוונת צרפת לספק טייסת מיסטר לישראל והשיג מנאצר הבטחות לכיטול החרם על צרפת, שהוכרז על-ידי הליגה הערבית, וכן הסכמה מצרית להימנע מלהעלות את עניין אלג'יריה בפני מועצת הביטחון. נאצר הבטיח גם לרכך את ההצהרות והשידורים ב"סאות-אל-ערב", התחנה הכל-ערבית שפעלה מקהיר בהנחייה מצרית.

עניין המטוסים לישראל נדון במסגרת ועדה אמריקנית-בריטית-צרפתית, כבעיה של שמירת מאזן הכוחות במזה"ת. הבריטים התנגדו כל העת להספקת המטוסים מכל מקור שהוא, וזאת גם כאשר יצאו חוצץ נגד הפרת המאזן על-ידי ברה"מ. האמריקנים היו בעמדת תמיכה פושרת, ותוך דאגה שלא הם יהיו ספקי הנשק, כדי שלא לסכן את עמדותיהם בסעודיה וכו'. קנדה וצרפת היו המועמדות להספקת המטוסים, וארה"ב לחצה על קנדה, שלא גילתה כל התלהבות לעניין. צרפת הייתה מעוניינת בשלבים שונים בנקיטת אחריות גם על-ידי ארה"ב, מה גם שזאת מיהרה לפרסם כל עסקה צרפתית-ישראלית.

בניגוד לשר-החוץ, פינו, שתלה במידת מה תקוות ב"קניית" נאצר, נראה שראש-הממשלה גי מולה ושר ההגנה בורג'ס-מונורי הגיעו כבר בראשית חודש מארס למסקנה ההפוכה, דהיינו לקו של תמיכה בישראל וניצול כוחה כאיום על נאצר וריתוקו למזה"ת. כך קרה שבין מארס ליוני, כאשר שגריר ישראל יצא וראש משלחת משרד הביטחון, י' נחמיאס, ביקרו אצל בורג'ס-מונורי, החלה נוצרת תשתית לקשרים בלתי שגרתיים. בין

* בנו של גנרל מנג'ן, גיבור מלחמת העצמאות, לאחר מכן נחירדנו מאור. אחיו הצעיר שימש אלוף משנה בחיל האוויר הצרפתי וטיפל בי בעת שהייתו בקפריסין, בימים 1.11-30.10, בבסיס הצרפתי באקרוטירי. כעבור חמש שנים שלח לי ארצה מפרסם פיג'מה שנעוצה שם על ידי כוסטסי ארצה ב"1.11...

אבל תומה (Abel Thomas), ראש לשכתו של בורג'ס ולואי מנג'ן (Louis Mangin*), עוזרו האישי של השר, לבין יוסף נחמיאס נקבעה שגרה של מגעים.

היווצרות הקשרים המיוחדים, מארס-יוני 1956

בשיחת השגריר עם ראש הממשלה גי מולה ב-10 במארס, התבטא מולה לגבי מצרים כ"אויב משותף המאחד אותנו". העובדה שצרפת וישראל נמצאו נאבקות באויב משותף החלה עד מהרה כובשת לה תומכים בכל המגנטים הצרפתיים שלקחו חלק במאבק למען אלג'יריה. גם פייר ג'ילבר (Pierre Gilbert), שגריר צרפת בישראל מאז 1953 (היה ראשון השגרירים בארץ בכלל שלמד עברית ובכך גם קשר קשרים הדוקים בכל הרמות), ראה לנגד עיניו את האפשרות של שיתוף פעולה צרפתי-ישראלי, להנמכת קומת נאצר והתנועה הפאן-ערבית, כדרך לשפר את הסיכוי לדיכוי המרד הערבי באלג'יריה. ג'ילבר החשיב את ישראל מלכתחילה ועוד ב-1954 אירגן את הזמנת הרמטכ"ל משה דיין, על-ידי הרמטכ"ל הצרפתי א' ג'יום (Gen. Augustin Guillaume), והפגישה הביאה לראשית הספקת הנשק מצרפת לישראל. ג'ילבר חשב עתה שהדרך לקדם את הרעיון בצד הצרפתי היא לשכנע את פייר לאקוסט, השר הממונה על המלחמה באלג'יריה עצמה והאינטרסנט הישיר. אם לאקוסט ישתכנע — יוכל הלה לשכנע את גי מולה. ג'ילבר שוחח על הרעיון עם שמעון פרס, שהיה אז מנכ"ל משרד הביטחון, ועם משה דיין, הרמטכ"ל. בעידודם פנה לאיש לשכתו של לאקוסט, שהכירו בעת שירות משותף. לאקוסט אכן גילה עניין ברעיון, שוחח עם מולה ובסוף אפריל שיגר לישראל את איש לשכתו לבדיקת הנושא. השאלה הייתה למה לחתור: לחיזוקה של ישראל גרידא, או גם למאבק מזוין במשותף עם ישראל נגד מצרים. רעיונות מרעינות שונים נבדקו בצורה בלתי מחייבת בשיחות פרטיות בעת הביקור, בהנחיית ג'ילבר.

קשר שלישי נוצר בין אגף המודיעין בצה"ל

לבין המטה הכללי הצרפתי. נספח צה"ל בפרס אלוף משנה ע' נשרי, ששוחח עם הקצונה במטה הצרפתי, התרשם מן העניין שגילו בשיתוף פעולה, ובסוף מארס כתב לרמטכ"ל ולראש אמ"ן, יהושפט הרכבי, ולי (שימשתי כסגן ראש אמ"ן) והביע דעתו על אפשרות קשירת קשר חשאי עם הצבא הצרפתי במגמות רכש. ראש הממשלה דוד בן-גוריון והרמטכ"ל דיין התחבטו בשאלה, אם אכן ניתן להשיג סיוע צרפתי כשהקשר הוא עם הצבא בלבד. כבוגר הקורס לקציני מטה של ביה"ס למלחמה בפרס (1952) וכמי שצרפת והצרפתים מוכרים לו היטב, התלבטתי גם כן בסוגיה, ואף נשאלתי לדעתי על-ידי שר-הביטחון והרמטכ"ל. הגעתי למסקנה שיש לבקש דרכים שבהן ניתן יהיה לחזק עסקה כזו ולהשיג לה גושפנקא ממשלתית צרפתית כוללת.

בגישתו "האימפריאלי" יצר לו עבד-אל-נאצר כלי מבצעי בין-לאומי על-ידי ניצול מערכת הנספחים הצבאיים המצרים במרחב. מצד אחד פעלו הנספחים נגדונו אופרטיבית כמשגרי הפדאיון מירדן, מטוריה ומלבנון. משך שנת 1956 הלכו וגברו מבצעייהם של הללו ולא היה איזור בישראל שהיה מוגן בפניהם. נציגי המודיעין הצבאי המצרי קיימו לשכה באל-עריש* שעשתה את המלאכה מכיוון דרום. לעתים קרובות הייתה קבוצת מחבלים נכנסת מכיוון עזה, מבצעת את זממה ונסוגה לגבול ירדן, ולהיפך.

המודיעין המצרי והנספחים הצבאיים עסקו במקביל גם בחתירה נגד השלטונות המקומיים במדינות "מתונות" כירדן, לבנון, טוניסיה או מרוקו. יחד עם זאת הגישו את הסיוע המצרי למחתרות האלג'יריות. עד מהרה הסתבר לי שבחומר מצויים גם עניינים הנוגעים למלחמה באלג'יריה. שוחחתי על כך עם הנספח הצבאי הצרפתי בישראל ר' דיקרי (Lt. Col Rene Divry) אשר דיווח על כך לממונים עליו. יצוין של "מוסד" לא היו באותה עת קשרים עם מקביליו הצרפתיים, וזאת למרות שבשנים 1946-1948 היו להגנה,

* בראשה, העקיד מוסטפה חאפז, פגעו בפעולת-בין נגדית.

מחבר המאמר (משמאל) עם הגנרל שאל, סגן הרמטכ"ל הצרפתי, בהכנות לקראת מבצע סיני

ומשלב זה ואילך פעלו שם משרדי הממשלה הנוגעים בדבר במתואם ובמאורגן. מן הצד הצרפתי השתתפו בפגישה אנשי שירותי הביון, נציגי שר ההגנה (אבל תומה ומנג'ן), נציגי משרדו של לאקוסט ואנשי המטה הכללי: הגנרלים מוריס שאל (Maurice Challe, 1905-1979)*, איש חיל-האוויר ועתה ראש המטה כללי, אנדר' מרטן (Andre' Martin) עוזרו, וגסטון לוו (Gaston Lavaud) שהיה ממונה על החימוש. גי מולה, לאקוסט ובורג'ס מונורי אף הם שוחחו עם המשלחת הישראלית (הרמטכ"ל ומנכ"ל משרד-הביטחון). בסיכום הפגישה הובטחה לישראל הספקת נשק מוגברת, בעיקר מטוסים וטנקים, אך גם פריטים רבים אחרים, בתנאי שתישמר חשאיות מלאה לגבי קיום המשלוחים. על התמורה לא דובר בפגישה, וסופם שיעסקו בזה

המלאה לפעולותיהם), אך נראה היה שמצרים שלאחר העסקה הציכית (ספטמבר 1955) שוב אינה נרתעת מהדרדרות למלחמה ואין על-כן תועלת בפעולות הגמול. אגב — ב-1955 זכיתי אישית לחזות אף בניסיון מצרי לתפוס חלק מן האיזור המפורז, מדרום לניצנה, וצה"ל נאלץ להפעיל כוח של חטיבה להוצאת המצרים משם. כל המגעים והזימות הבשילו משני הצדדים בתחילת יוני. משה שרת, שר החוץ, שגישתו הייתה שונה מאוד מזו של בן-גוריון, התפטר ב-18.6 והוחלף בגולדה מאיר. בצרפת התפטר מנדס-פרנס ב-27 במאי. כך קרה שב-17 ביוני התקיימה בפריס הפגישה החשאית המתואמת הראשונה כשהשתתפים הצרפתים מוסמכים עליידי גי מולה והישראלים עליידי בן-גוריון לנהל מו"מ על הסכם בענייני רכש ושיתוף פעולה מבצעי שתחומיו לא הוגדרו במדויק. הפגישה אורגנה בידי שירותי הביון הצרפתיים וראש אמ"ן

לאצ"ל וללח"י קשרים עם שירותי הביון הצרפתיים. מטעמים היסטוריים התקיים הקשר רק עם הדר.ט.ט. (du Territoire Direction Surveillanced), שהוא שירות הביטחון הפנימי.

באמצע אפריל הגיעו לישראל שמונה מטוסי המיסטר הראשונים, ובקהיר התקיימה הפגנה נגד צרפת. מנכ"ל משרד הביטחון, שמעון פרס, יצא לפריס ובשיחות שקיימו הוא ושגריר ישראל עם ראש ממשלת צרפת הועלתה הבקשה להמשיך בהספקת טייסת מיסטר שנייה. המגעים לימדו גם שממשלת צרפת הקשיחה בינתיים את גישתה למצרים, למרות שב-19 במאי עוד התפרסמה ידיעה על הספקת טנקים צרפתיים למצרים — המשך לגישת ה"גזר" של הממשלות הקודמות ושל פינו בחודש מארס. דעת הקהל בצרפת הגיבה בשלילה, וגם בממשלה התגבשה גישה קשיחה יותר, עם מחשבות ראשונות על מכה צבאית ישראלית כנגד מצרים בסיוע צרפתי, אך היו אלה מחשבות היוליות בלבד.

בישראל עצמה התריף לחץ הטרור, כשמספר ההרוגים גואה כל הזמן. יחד עם זאת גברה והלכה הדאגה, שמא אכן ישיגו המצרים עצמה מכרעת בעזרת הנשק הסובייטי. ביוני 1956 הסכימו סוריה, סעודיה ומצרים על פיקוד צבאי משותף בראשותו של שר הביטחון המצרי עבד-אל-חכים עאמר, שהכריז "סכנת ישראל אינה קיימת עוד. לצבא המצרי די כוח כדי למחוק את ישראל ממפת הארץ". אף חוסיין מלך ירדן טילגרף לנאצר ב-28 ביולי: "אנו צופים לעתיד כשדגל הערבים יתנופף על ארצנו הגדולה". כפי שנראה אכן הוכפף בהמשך גם צבא ירדן לעאמר ב-23 באוקטובר. בתעלת סואץ התמידה מצרים בעצירת מטענים המכוונים לישראל, ובהחרמתם ומובן שלא התירה שיט ישראלי. במקרי טירן תפסה מצרים מאז 1950 את האיים טירן וסנפיר וחסמה את הגישה לאילת, שאיכדה בכך את משמעותה ואת הפוטנציאל הכלכלי שלה. דוד בן-גוריון כאב גם על עצם תפיסת טירן, שזיהה אותו עם האי "טבת", שבו התקיימה עיר-מדינה יהודית עצמאית עד ימי יוסטיניאנוס קיסר ביזנטיון*. כל הנושאים הללו חיזקו אצל בן-גוריון ובמטה הכללי את הגישה המבקשת לישראל בעלי ברית צבאיים ונשק בכל מחיר. החלה גם מתגבשת נכונות להחליף את העמידה הפאסיבית-למחצה עם פעולות גמול כנגד מלחמת התשה שניהלו המצרים כנגדנו עם הפדאיון כחוד-מחץ המפיל אבדות אורחיות לרוב — במלחמה אקטיבית. פעולות הגמול של צה"ל נועדו אמנם "לשכנע" את המצרים לחדול מלשלוח את הפדאיון (בשלב הראשון גם לא הודתה מצרים באחריותה להם, ורק ב-4 באוקטובר קיבלה עליה פומבית את האחריות

* עיין הערה בסוף הפרק על הכשלת "תכנית מרטן" עליידי הבריטים.

* היסטוריונים שונים מזהים כיום את טבת עם גזירת פרעון, אי האלמוגים שליד אילת ועליו המצודה הצלבנית, אך הזיהוי אינו סופי.

הלאמת תעלת סואץ ומעורבות בריטית — המשך התכנון עם ישראל

תוך שדילג על ברית בגדד והנחית לה מכה קשה, בקשירת "העסקה הצ'כית" והכנסת ברה"מ למזה"ת, המשיך נאצר בסחיטת המערב. ארה"ב ובריטניה אמורות היו להושיט למצרים סיוע כלכלי רב ממדים שיאפשר ביצוע פרויקט ענק — סכר אסואן "הגבוה". כל העת הציג נאצר עמדה כאילו הוא עושה חסד עם ארה"ב ובריטניה בכך שהינו מתיר להן לממן את הפרויקט, שעה שיש לו עניין רב יותר בברה"מ. אלא שב־20.7, הפתיע מזכיר המדינה האמריקאי פוסטר דאלס (J. Foster Dulles) בהודעתו על ביטול כוונת ארה"ב לממן את הסכר. בתגובה הכריז נאצר ב־27.7 על הלאמת תעלת סואץ, והנחית בכך מכה ישירה על מאתיים אלף בעלי המניות הצרפתים של חברת התעלה ועל בריטניה, בעלת יתרת המניות מאז נרכשו עבור הממשלה הבריטית של דניאל בכספי בנק רוטשילד. גי מולה התקשר עם ראש ממשלת בריטניה סיר אנטוני אידן (Anthony Eden) והחל מגשש ומציע פעולה צבאית משותפת ו/או חיזוק ישראל. בשלב ראשון הייתה גישת אידן שלילית לחלוטין ביחס לקשר עם ישראל, אף שהראה עניין בהכנת מבצע צבאי עם צרפת עצמה. להבנת עמדת הבריטים נזכיר שבנאומו ב־9.11.55 בגילדהול, לאחר שקבל על הסובייטים השולחים "טנקים, מטוסים ואפילו צוללות לצד אחד בלבד" והדגיש את הסכנה שבמעשה, הצדיק אידן את מצרים והציע שלמען מניעת פרוץ מלחמה תיאות ישראל לוותר על חלק משטחה (ב־1955!) למען פשרה; שכן מדינות ערב הרי דוגלות בשמירת החלטות האו"ם ובגבולות החלוקה של 1947, ורק בגלל סרבנותה של ישראל צריך לבקש גבול פשרה בין זה של 47 לזה של 48, בעיקר על־ידי ויתורים ישראלים בנגב ובגליל. נעיר שבנאומו בכנסת ב־15 בנובמבר הפריך בן־גוריון את כל הטענות הזו וסיכם "פלישת צבאות ערב (ב־1948) עשתה לאל כל החלטות או"ם בעניין ארץ־ישראל, ולא יקומו לתחיה כשם שלא יחזרו לחיים אלפי המתגוננים היהודים שמסרו נפשם על הצלת עמם וחירותם המחודשת". בן־גוריון גם הזכיר שמדינות ערב יושבות ביהודה, בשומרון ובעזה בכוח כיבושן אך ללא כל צידוק בהחלטות האו"ם, "לפי החלטת או"ם אין לתת לארצות השונות אף אמה אחת של אדמת ארץ־ישראל, ותוכן הצעתו של סיר אנטוני אידן הוא למעשה ריסוק מדינת ישראל ומתן פרס לתוקפים הערבים משנת 1948. המדינה היחידה הזכאית לתגמול על ההתקפה הפושעת של מדינות ערב בשנת 1948 היא מדינת ישראל... הדבר העומד בניגוד להחלטות או"ם היא מציאות צבא מצרי ברצועת עזה. הדבר השני העומד בניגוד להחלטות או"ם הוא סיפוח חלק ניכר של

המונים מריעים לנאצר לאחר סילוק הבריטים מאזור סואץ, הלאמת התעלה הייתה מכה ישירה על בריטניה

שמונה פעמים לצרפת, כשאני ממשיך לשאת באחריות כסגן ראש אמ"ן (כולל השתתפות במבצעים כפעולת הגמול בקלקיליה ב־12 לאוקטובר וספיחיה) ותוך שאני מגשים ומפתח את תכניות שיתוף־הפעולה עם שני הגורמים הצרפתיים אתם הייתי קשור — שירותי הביון והמטה הכללי, ולאחר מכן המטה המיוחד שהוקם לפיקוד על מבצע סואץ. הקמתי לי משרד באחת הפינות בשגרירותנו בפריס, עם עוזר (מ' יפה), מעין מטה קדמי של אמ"ן. על הקשרים עם שירותי הביון לא אספר גם כאן, כפי שגם לא דובר בהם מעולם עד כה*. בנושאים אלה גם שלושים שנה אינן מספיקות כתקופת התיישנות... בינתיים החלה ביולי זרימת הנשק החדיש ארצה, והמשלוחים הושלמו במחצית אוקטובר, כשבין גוריון מכניס ל"דברי הכנסת" את שירו של אלתרמן...

* בינתיים הוזכרו במקצת בראיון של ע' גרנות עם אלוף (מיל') הרבני במערב, 24.10.86.

שירותי הביון של שתי המדינות בקשר ישיר. סוכם שייצא לצרפת נציג בכיר של המטכ"ל והמודיעין הישראלי שירכו מחד גיסא את שיתוף הפעולה בנושאי מודיעין, ביון ופעולות מיוחדות, ומאידך גיסא יהיה גם אחראי למגעים הצבאיים, מעבר לפעולתו השגרתית של נספח צה"ל. ואכן, מיד עם שובו של הרמטכ"ל לארץ נקראתי אליו. אותם ימים הייתי נתון בעיצומו של אימון חטיבתי, כמפקד חטיבת כרמלי במינוי־חירום. דיין תיאר בפני את פרטי ההסכם כשהמטרה במו"מ פתוחה ובלתי מוגדרת, והורה לי לצאת מיד לפריס כאותו נציג בכיר. לבקשתי הסכים לדחות את צאתי עד 12.7, עת הייתי אמור לסיים את התרגיל החטיבתי המסכם. מצידי "הקרבתי" יומיים, סוף תקופת האימון של החטיבה וחגיגות הסיום... ב־12.7 הודיעו בכרמלי שהמח"ט חלה בטיפוס והוחלף בסגנו; אותה שעה הייתי בדרכי לירושלים שם תודרכתי על־ידי ראש־הממשלה ובאותו יום יצאתי לפריס. מאז ועד ל־29 באוקטובר נסעתי

גי מולה, ראש ממשלת צרפת, ופינו, בהתייעצות בלונדון, 30 באוקטובר 1956

מערב ארץ-ישראל על-ידי ממשלת עבר-הירדן: ירושלים העתיקה, חברון, שכם ועוד... אם סיר אנטוני אידן אינו רואה את הסכמי שביתת הנשק משנת 1949 כמחייבים... על מצרים לזוז מייד מרצועת עזה, ועל עבר-הירדן לפנות כל מערב ארץ-ישראל..."

הבאתי קטע זה גם משום העניין שבו בימים אלה, ואולם ברור גם שגישת בריטניה ואידן (יוצר הליגה הערבית...) הייתה עוינת לחלוטין מבחינת ישראל. לעומת זאת הספיקו כבר הבריטים לספוג מספר מהלומות מן העולם הערבי החדש שגילם נאצר, תחילה בהטרדה חבלנית שהביאה את בריטניה לנטישת בסיסה באיזור התעלה, ולאחרונה (2.3.56) בגירוש הגנרל סיר ג'ון גלאב ("גלאב פחה") והקצונה הבריטית מצבא ירדן על-ידי המלך חוסיין. בירדן הלך ונתחזק מעמדו של הגנרל עלי אבו-נאואר, מידידי המצרים, וב-5.5 נכרת חוזה צבאי בין ירדן למצרים.

בריטניה הייתה חשודה בעיני ההנהגה הצרפתית, שחששה שמא יצליחו הבריטים לשמור למעורבותם בסכסוך סואץ גוון פרו-ערבי הנתמך על-ידי עירק של נורי סעיד ו"מתונים אחרים" (ואכן חשבו כך אנשי האופוזיציה של הלייבור ואישים כאדמירל מאונטבאטן), והתוצאה עוד תהיה עליית קרנן של ארצות ערב ונוק לצרפת באלג'יריה. סיבוך הבריטים בתמונה בישראל היה מציגם כלוחמים בערבים גרידא, כצרפת וכישראל. גם בן-גוריון המשיך לחשוד בבריטים כל הזמן, ועוד אשוב לעניין זה.

משך החודשים אוגוסט-ספטמבר נאלצו צרפת ובריטניה להמתין ולהמנע מפעולה, בגלל יזמת פוסטר דאלס. הצהרותיו כאילו באו לחמוך בבעלות-הברית, אך בפועל לא היה באמתחתו דבר. לבסוף הוקם "איגוד המשתמשים" בתעלה, שאיגד בקרבו 25 מדינות (לא כולל ישראל, שאף אחת מאותן מדינות לא נקפה אצבע בשעתו לחיוב המצרים בפתיחת התעלה בפניה) שוועידתו התכנסה בלונדון ב-21 לדינוי סרק. אותה שעה עסקה ועדה צבאית צרפתית-בריטית בסודיות בהכנת מבצע צבאי להשתלטות על תעלת סואץ. במקביל ובנפרד החליטו הצרפתים להכנס לתכנון צבאי משותף עם ישראל. בחודשי אוגוסט-ספטמבר נפגשו עשרות פעמים עם קציני המטה הצרפתי, ובשלב מסוים הגיע לפאריס גם ראש אג"ם (אלוף מ' עמית) ויחדיו נפגשו עם הצוות הצרפתי שנועד לקחת חלק בפיקוד הבריטי-צרפתי על המבצע בסואץ, בראשות האדמירל פייר אמיל ברז'ו (Admiral Pierre Emile Barjot; נפטר ב-1960).

במחצית ספטמבר סופמה מעין תכנית-אב של מבצע ישראלי בסיוע צרפתי. להכנת ההחלטות המדיניות החליט בן-גוריון לשגר לצרפת שני שרים (שרת החוץ והשר משה כרמל, אלוף במילואים, שכשר תחבורה היה גם נציג בכיר של

על-ידי ארה"ב/לנשיא דה-גול בשלהי מלחה"ע השנייה. המטוס היה ממותקן כמערכת משרדים וחדר מלחמה, וכיליתי את הטיסה בהרצאת דברים בפני צוות הקישור הצרפתי. הצוות שהה כמה ימים בארץ וחזר. משך כחודש לא שמעו אנשיו דבר וחשבו שהפעולה נגנזה, עד שלפתע נקראו למלא את תפקידם המיועד בסוף אוקטובר.

שיחות אוקטובר והסיכום בסבר (Sevres)

עד לפגישות בסוף ספטמבר העסיקוני בפרים בעיקר ענייני שירותי הביון והפעילות החשאית, שכן לא היה ברור עדיין איזה אופי יקבל שיתוף הפעולה הצבאי עצמו. מעתה נשתנו פני הדברים, והשיחות עם הרמטכ"ל שאל הלכו וקיבלו אופי מעשי-אופרטיבי. שאל מצדו הציע תסריט שבו מנסה ישראל להעביר אניה בדגל ישראל בתעלת סואץ כפי שעשתה שנתיים קודם-לכן ("בת-גלים"), המצרים חוזרים ומונעים ממנה את המעבר ומחרימים אותה, וישראל יוצאת אז למבצע שיתקבל ברעת הקהל העולמית כעמידה על זכויות השיט שלנו. צרפת (ואולי גם בריטניה) מושיטת עזרתן; ואכן הועלה שוב עניין זכות ישראל למעבר בתעלה במועצת הביטחון ואושר מחדש ב-13.10.

אחדות העבודה, השותפה הקואליציונית העיקרית בממשלתו. אליהם ג'לו הרמטכ"ל ומנכ"ל משרד-הבטחון. להבאתם לצרפת נשלח מפציץ ימי צרפתי מטיפוס נפטון*. השיחות התקיימו ליד פריס ב-30.9, ולמחרתו נפגשנו, משה דיין ואני, עם הגנרל אלי (Gen. Paul Ely) יו"ר ועדת המטות המשותפים ועם הרמטכ"ל שאל בדירתו של הקולונל מנג'ן. השיחה נסבה על יכולתנו וכוונותינו במקרה מלחמה, ודיין שאל בסיכום את אלי איזו משתי בעלות הברית (בריטניה וישראל) נראית לו כמבטיחה יותר... סוכם שצוות צרפתי בניהולו של שאל עצמו, עם הגנרל מרטן ואיש מטה חילות היבשה הקולונל סימון (Jean Simon), יחד עם קצינים מחיל-האוויר וחיל-הים יסעו ארצה להכרת צה"ל ותכניתיו, כך שיוכלו אחר-כך לשמש קציני קישור בעת המבצע. טסנו במטוס הנשיא, אותו מטוס שהוענק במתנה

* בעת הטיסה הלך משה כרמל לשירותים, אלא שנתקל בפתח ההפצה, נפל לתוכו וניצל רק משום שנאחו בידיו בשולי הפתח. כתוצאה מזה נשברו שתיים מצלעותיו, אך הוא המשיך בשליחות והשתתף בשיחות תוך כאבים חריפים. ועוד פרפרה - המפציץ תידלק בבסיס הצרפתי בבזורטה (טוניסיה) והמשלחת התארחת בלשכת האדמירל מפקד הבסיס שלא היה בסוד הפעולה אך זיהה את דיין בגלל עינו, וחשב את גולדה למזכירת המשלחת...

** איכר עין כמסגרת פעולת צרפת החופשית בסוריה ברזמנית עם משה דיין. ב-60' 1957 שימש נספח צבאי צרפתי בלונדון ובשנות השישים היה המפקח הכללי על צבא צרפת. עיין בהערה בסוף המאמר.

מבחינת ישראל לא נראתה לי התכנית, בידעי את חששותיו של בן-גוריון (הוא חזר על עמדות אלה כמה פעמים בתדירות שקיבלתי ממנו) שמא אכן ניכנס אנחנו למלחמה רבתי עם מצרים ונמצא את בריטניה וצרפת מתערות מן ההסכמות וצופות "ניטרלית" במאבקנו (לגבי הבריטים חשש בן-גוריון שהם אפילו יכולים באותו שלב להיזכר בהסכם ההגנה שלהם עם מצרים ולהיכנס למלחמה לצד מצרים...). צריך היה על-כן לבנות את התכנית כך שמבחינת ישראל תיראה בשלב הראשון רק כפשיטה; אם אכן לא יכנסו הצרפתים למלחמה, נוכל אז לפנות את הכוח ככפשיטה שגרתית. אסור היה על כן ליצור מניע משכנע מדי להצדקת מתקפה רבתי מצד ישראל. מבלי שאבהיר את מניעינו לגנרל שאל הובלתי את המור"מ בכיוון של פעולה צרפתית כתגובה לפשיטה הישראלית. שאל הגה אז את רעיון הנחיתה הצרפתית או צרפתית-בריטית ל"הפרדת הכוחות" ושמירה על ניטרליות וביטחון התעלה. הדבר חייב פעולה ישראלית בקרבת התעלה כמהלך הפתיחה למבצע.

הכרתי היטב את זירת סיני מן הימים (55-1952) בהם שימשתי כראש מחלקת התכנון באג"ם. בניתי אז תיקי תכנון למקרי המלחמה השונים, ואחד החידושים שהיו בתכניות אלה הייתה ראיית כיבוש כל חצי-האי כמהלך המבוקש. עד אז, ושוב בתכנון שקדם למלחמת ששת הימים בסוף מאי-ראשית יוני 1967, תוכנן המהלך הדרומי כשהיעד הוא אל-עריש, כבינאר 1949 (ב-1967 שונתה שוב התכנית ב-3.6 לאחר כניסת משה דיין לתפקיד שר הביטחון). הגישה העוקפת חייבה מהלך פתיחה בקרבת התעלה ואיום על מצרים גופא ובאגף הכוח המצרי העיקרי שחנה כחבל עזה, אל-עריש וחוף הים התיכון. כוחותינו צריכים היו להישען על השטח ההררי שבמרכז סיני, כשהשטח הפחות עביר משמש להם לאבטחת האגפים והעורף. תפיסת מרכז חצי אי סיני וחסימת דרכו התאימו גם למשימה העיקרית האחרת שהייתה לנגד עינינו מאז סגרו בפנינו המצרים את מְצָרֵי טִירֵן ב-1950: כיבוש שארם-א-שייח*. תכנון כוללני זה השתלב יפה בצורך ליצור כבר בראשית הקרבות איום על התעלה. תחילה הצעתי צניחה לתפיסת נמל פורט-תאופיק (מול סואץ) אלא שבחומר שהיה בידי אמ"ן נראה היה שיכולות להיווצר בעיות של הספקת מים במקום. התמקדתי לפיכך באיזור מְצָרֵי המיתלה, שיכלו לספק לצנחנים אחיזה איתנה בשטח המבותר עד שיגיע אליהם כוח ממונע קרקעי.

* ב-1950 הייתי ראש ענף המבצעים במטה הכללי באותם ימים, ותכננתי לראשונה את כיבוש שארם-א-שייח וראס-נאצרי. זכרתי ש"הרכבי (אז סגן ראש אמ"ן) בראותו את התכנית פרץ ב"איוז פנטזיה!"...

בידעי את חששותיו של בן-גוריון כאשר למכות שיכול חיל-האוויר המצרי להנחית על ערינו והאבדות הקשות שיכולות להיגרם לאוכלוסייה, חיפשתי תשובה הולמת במהלך צרפתי. כאיש צבא וכטייס השתל הגנרל שאל לשכנעני בחוסר הרצינות האסטרטגית שבאיום המצרי אם יופנה כנגד ערינו; ניסיתי לשכנעו שלא כך שוקל נבחר ציבור (ואכן כאשר חזר בן-גוריון על אותם חששות בסבר בסוף החודש השתכנע שאל שאין לו מוצא אלא להציע את הפתרונות המעשיים שעברנו יחד). הפתרון הפשוט ביותר היה צירוף של חיזוק מרבי של כוחנו האווירי, תגבורנו בטייסות יירוט צרפתיות וכן הגנה נגד-מטוסים מיוחדת על ערינו. בצי הצרפתי נמצאו סיירות מצוידות במיוחד לפעולה נגד מטוסים, ושאל החל מסמנן כמיועדות למבצע, בהנחה שתוכלנה להגן על ערי החוף.

אידן ושר החוץ סלוין לוי (Selwyn Lloyd) באו לפריס וקיימו התייעצויות ארוכות עם מולה ופינו. אידן נטה להכנס לפעולה מבצעת, אך נרתע בפני האפשרות של שיתוף פעולה עם ישראל. מעבר למדיניות הבריטית המקובלת, חלה באותם ימים הסתבכות נוספת. בכוונה לאזן את ההשפעה המצרית שגברה בירדן מאז מינויו של עלי אבו נאואר כרמטכ"ל יזם נורי סעיד, ראש ממשלת עירק ושלטיה בפועל, משלוח כוח עירקי לירדן. ב-15.10 מסרו על כך הבריטים לישראל, ובארץ נחשוררו חששות. כידוע פוסקות המחלוקות הערביות כשהמדובר במלחמה בישראל, והגיס העירקי אין ספק שיתוסף על אויבינו במקרה מלחמה. המהלך העירקי נוצל אחר-כך על-ידי בן-גוריון ליצירת אווירה כנוגת, וערב מבצע קדש, ב-24.10-29.10, להצדקת גיוס המילואים. אולם במחצית אוקטובר הוסיף המהלך עוד קושי ביחסים בין בריטניה לישראל.

ב-22-23 לאוקטובר כינסו הצרפתים את בעלי הברית הפוטנציאליים בסבר (Sevres), ליד פריס. מישראל הגיע בן-גוריון עם הרמטכ"ל, ראש אג"ם והמנכ"ל; הבריטים יוצגו על-ידי שר-החוץ סלוין לוי (והמנכ"ל המדינה הקבוע permanent under secretary) הממונה על השירותים החשאיים, סיר פטריק דין (Sir Patrick Dean). בצד הצרפתי השתתפו ראש-הממשלה, שר החוץ ושר ההגנה, הרמטכ"ל וראש המוסד. לפני פתיחת השיחות דיווחתי לרמטכ"ל על תוצאות בירורי, על אפשרויות הסיוע הצרפתי להגנת שמי הארץ והערים במיוחד, על הרעיונות ביחס לעילה לפתיחת המבצע, שלהם ושלי. השיחות נמשכו יומיים, כשסלוין לוי והצרפתים מנסים להועיד למבצע אופי של פעולה ישראלית מובהקת, ובן-גוריון חומק על-ידי אֶזְכוּר חוזר (ולכאורה לא לעניין**) של סיפורי ההיסטוריונים מימי יוסיטיאנוס על הרפובליקה היהודית ביטבת... לבסוף שאל

דיין את ב"ג ביחידות אם אכן יש בכוונתו להלחם, אם לאו. בן-גוריון הגיב – "ומה היית עושה אתה?" דיין השיב שהיה נכנס לפעולה. ב"ג קבע אז: "מסור נא להם שאנחנו מסכימים, בתנאים שהוצעו על ידנו ושסוכמו על-ידי שאל: ישראל מספקת בתחילה רק עילה להתערבות המעצמות באיזור התעלה כך שפעולתה ביממה הראשונה נראית כפשיטה; כיוון שאין היא תוקפת את שדות התעופה המצריים, היא מקבלת תגבור בהגנת שמי הארץ כל עוד לא נכנסות בעלות-הברית לפעולה". בסיכום שנרשם היו התחייבויות המעצמות וישראל כדלקמן:

א. ערב המבצע (28.10) תציב צרפת שלוש סיירות נ"מ ליד תל-אביב וחיפה וכן תתבססה שתי טייסות מטוסי יירוט צרפתיים בבסיסי חיל-האוויר הישראלי. הכוח הזה ישתתף אקטיבית בהגנת שמי ישראל במשך ה-29.10 ובבוקר ה-30.10.

ב. ישראל תפתח את המבצע בשעות אחה"צ המאוחרות של 29.10 בהצנחת כוח בקרבת התעלה. המעצמות תגשנה מיד אולטימטום של 12 שעות למצרים ולישראל כתביעה לפינוי כל הכוחות הצבאיים מרצועה ברוחב כ-20 ק"מ משני צדי תעלת סואץ, להבטחת שלום השיט. ישראל תקבל את האולטימטום ותהיה מוכנה לפנות את הכוח שהוצנח.

ג. בהנחה שמצרים תסרב לפינוי צבאה מאיזור התעלה, כנדרש באולטימטום, תימצאנה בריטניה וצרפת במלחמה עם מצרים משחר ה-30.10, ותפתחנה מיד בהשמדת חיל האוויר המצרי על-ידי תקיפת שדות התעופה. בכך יתבטל הצורך בתגבור ההגנה נגד-מטוסים בישראל, והכוחות הצרפתיים יוכלו לעזוב משך בוקר ה-30.10.

ד. מה שלא תהיינה התוצאות המדיניות, מתחייבות שתי המעצמות שההסדר הסופי יבטיח את חופש השיט הישראלי במְצָרֵי טִירֵן ושרצועת עזה לא תוכל עוד לשמש בסיס לפעולות טרור בישראל.

הפריטכל נרשם פורמלית על-ידי סיר פטריק דין, שהתחייב להעביר העתקים לצרפת ולישראל. לצרפת אכן הועבר העתק, וכאשר לא הועבר כזה לישראל דאג גי מולה לצילום המסמך הסודי הצרפתי והעביר את התצלום לידי בן-גוריון. לימים, כאשר בבריטניה רבו ההאשמות כנגד אידן על ה"קנוניה" עם ישראל וצרפת (collusion) ואידן התכחש והסתכן בהסבריו בא סיר פטריק דין

** דומני שהחשיבות שהעניק בן-גוריון לעניין יטבת ההיסטוריה (ראה), למשל, מאמרו שנחנן הממשלה תש"כ "בטחוננו ומעמדנו", וכן האזכור החוזר של הסיפור בכל נאומיו ובמור"מ בסבר) בא בין היתר להכין את דעת הקהל לאפשרות סיפוח האי טִירֵן לישראל באם תאפשרנה זאת המסיבות. חשוב היה בעיניו להדגיש שלגבי טִירֵן יש לנו זיקה היסטורית מיוחדת, מעבר למה שאמר על אי-מצריותו של חצי אי-סיני בכללותו (עיין להלן).

מוכיר המדינה האמריקני, ג'ורג' פוסטר דאלס, אצל ראש ממשלת בריטניה

שיצטרכו להפעיל את התותחים ללא רתע (שלא היו מוכרים כלל בצה"ל; מרגמות 120 מ"מ היו גם לצה"ל, אלא שלא היו מותאמות לצניחה, אך מדריכים לנשק עצמו הערכתי שיוכלו הצנחנים למצוא לעצמם, אם אבריק להם מיד) ואף מבלי שיהא הנשק בידיו. נקבע שכשכת השכם בבוקר יתייצב מדרוך כזה בשגרירות ואקחנו עמי ארצה. שחתי לשגרירות והברקתי ארצה וביקשתי שנציג הצנחנים דובר צרפתי ימתין לי בלוד כשנגיע וכן שישגרו לשם קצין דובר צרפתי שיוכל לנסוע לקפריסין לאסוף את הצידור.

גנרל חיל-האוויר פרדריק (Gen. Maurice Perle) היה שותף לתכנונים המוקדמים. עתה הוטל עליו לפקד על כוח התובלה האווירית וההצנחה במבצע. תחילה היה על כוח התובלה לטוס לישראל, כדי להביא לחיל-האוויר הישראלי כדורי 30 מ"מ (תחמושת למטוסי המיסטר הישראליים) וכן עוד תריסר מטוסי מיסטר מפורקים. הכוח היה אמור להגיע ב-27.10, לפרוק את המטען ולטוס בערב לקפריסין ולעמוד שם לרשות הכוח הצרפתי המיועד לנחיתה. ביקשתי מפרדריק להטיס עמו את קצין הקישור של הצנחנים ולהטיסו בקפריסין מבסיס לבסיס עד שימצא את הקולונל גרסייה. ביקשתי גם שיואיל להטיס אותו עם כל הצידור מקפריסין לארץ ב-28 או בבוקר ה-29 (מי יודע כמה זמן יצטרך להתרוצץ עד למציאת המטענים?...). בשבת בבוקר יצאתי עם קצין ההדרכה ועם הקולונל סימון, שהיה אמור לשמש קצין קישור ליד המטה הכללי שלנו, לשדה אורלי. באמתחתו של קצין ההדרכה היה סרט קולנוע המתאר את

"אפשר להצניח להם שם סוללה של שישה תותחים 106 מ"מ נ"ט ללא-רתע וסוללה של ארבע מרגמות כבדות 120 מ"מ. חפש כאן בבניין את הגנרל בופר (Gen. André Beaufre), שנתמנה לפקד על כוחות היבשה בנחיתתנו, ומסור לו בשמי שיתן לך ציוד זה מתוך המלאי של צנחניו". אצתי ומצאתי את בופר, מסרתי לו את ההוראה בשם שאל. בופר שהכירני הגיב: "הציוד כבר בידי הדיוויזיה הקלה העשירית בפקודו של הגנרל ג'יל (Gilles); הוא משלים את סידוריו כאן בבניין. מסור לו מה שמסרת לי ואמור לו שאישרתי זאת ושיתן לך את הנשק". מצאתי את הגנרל ג'יל (שלא הכירני עדיין, אבל די היה בכך שאומר לו שאני קצין הקישור הישראלי) ומסרתי לו את המסר. "אני ממנה ואינני בקיא בסדר ההטענה שלנו. חוששני שהציוד באלג'יריה ומוטען עתה על אניה. מצא בבניין זה את ראש המטה שלי, הקולונל גרסייה (Gracieux), ברר אתו את המצב ועשה סידורים להגעת הצידור לידכם". מצאתי את גרסייה ואכן הסתבר שהציוד בתהליך הטענה באורן שבאלג'יריה, ויגיע ב-27.10 לקפריסין, לאחד הבסיסים הבריטיים שנקבעו כאזורי ריכוז לכוח הצרפתי — טימבו או אקרוטירי. גרסייה לא ידע היכן ירכזו הצידור אך קבענו שאשגר קצין ישראלי לקפריסין ב-27 או 28 לחודש, ערב הצניחה, הלה יתקשר עם גרסייה ויקבל ממנו את הצידור... הלכתי אז למשרדו של ראש מחלקת ההדרכה הצרפתי, הצגתי את עצמי, הסברתי את העניין וביקשתי מדרוך טוב שיסע אתי ארצה בשבת 27.10 ויחל מיד בהדרכת הצוותים

לפרים וביקש להחזיר לידי את הפרטיכל, אך הצרפתים סירבו ומסרו לו גם שהעבירו העחק לישראל...

בינתיים נכחד בירדן רוב פרו-נאצרי לפרלמנט, על אף מאמצי נורי סעיד. ב-23.10 נכרתה ברית צבאית מצרית-סורית-ירדנית, וגם צבא ירדן הוכפף לזעים עבד-אל-חכים עאמר. חגורת החנק סביב צווארה הדק של מדינת ישראל נתהדקה עוד יותר.

ב-24.10 הצליחו שירותי הביון הצרפתיים להביא ללכידת אחמד בן בלה, מראשי המרד האלג'ירי, על-ידי שאליצו לנחות באלג'יר את המטוס בו טס ממרוקו למצרים. המשלחת הישראלית חזרה ארצה באותו יום ה-24.10. בן-גוריון הכניס את מפלגות הקואליציה לתמונה ב-27.10, ורק שני שרי מפ"ם התנגדו אך הודיעו שאם יהיה רוב בעד המבצע בממשלה, יקבלו זאת וישתפו פעולה. ב-28.10 הגיש ב"ג, כראש-ממשלה ושר-ביטחון, לממשלה הצעה "למלא ידי צה"ל לבצע פעולה נרחבת בכל שטח מדבר סיני ורצועת עזה, שמטרתה תהיה הריסת בסיסי הפידאיון והצבא המצרי בשטחים אלה ותפיסת חוף מצרי אילת להבטיח חופש השיט מאילת ולאילת דרך ים סוף והאוקיינוס ההודי. פשיטה זו מחייבת כוח גדול, כי למצרים יש בסיני וברצועת עזה כוחות צבאיים גדולים וגם שדות תעופה צבאיים. הפשיטה צריכה להתחיל אור ליום 30 באוקטובר ולהצטמצם בשטחי סיני מבלי לחצות תעלת-סואץ, ומבלי לפגוע בשטח אדמת מצרים..." (ההדגשים שלי, י"ג).

ב-29.10 בבוקר זימן אליו בן-גוריון את ראשי סיעות האופוזיציה (חוץ ממק"י) ומסר להם על המבצע. כל הסיעות הביעו תמיכתן. אגב, כך גם עשה גי מולה, וגם שם הייתה התמיכה מלאה...

קשרים ותותחים ללא רתע

אני משלב כאן פרשיה קטנה שיש בה מן המאפיין את אופי הקשרים עם הצרפתים במבצע זה. בטרם עלה למטוס עם ב"ג בשדה הצבאי בפטי קלמר (Petit Clamart) העיר לי הרמטכ"ל: "התחייבנו להצניח את הכוח קרוב לתעלה, ומי יודע כמה זמן יאלץ לעמוד בעצמו בפני התקפות מצריות עד שתגיע אליו תגבורת קרקעית דרך כל רוחב סיני. אין לצנחנים שלנו אמצעים רציניים נגד שריון ונגד התקפות מאסיביות. בדוק עם הצרפתים וראה אם תוכל לתגבר את הכוח המוצנח באמצעים מתאימים". נסעתי מייד לבנייני מוזיאון "האינוואלידים" (Invalides), שם נמצאו משרדי המטה הכללי הצרפתי. הש"ג שבפתח כבר הכירני. אצתי למשרדו של הרמטכ"ל שאל, דפקתי בדלת ונכנסתי. הסברתי לשאל את הבעיה, והוא השיב:

הפעלת התותח ללא רתע 106 מ"מ. "אראה להם זאת עשרות פעמים, עד שידעו הכל היטב גם מבלי שראו את הנשק עצמו מימיהם..." אמר לי. בלוד חיכה רס"ן מרסל וסגן צעיר מן הצנחנים, שניהם דוברי צרפתית. אלא שמרסל הסביר לי שאין לצה"ל מתקני הצנחה לאותו ציוד ומטוסי חיל-האוויר הישראלי אינם ממותקנים עבורו, מה גם שאת תותחי הלא-רתע יש להצניח יחד עם הגייפים עליהם הם ממותקנים... פניתי (בארץ) לפרדריזיה שהגיע בינתיים (בשעות המוקדמות של ה-28), הסברתי לו את הקושי החדש וביקשתי שההצנחה תיעשה ממטוסים צרפתיים, ושיחזיר מקפריסין את המטוסים ממותקנים ומוטענים. ביקשתי גם שהסגל המצניח יהיה צרפתי, בהעדר אנשים המכירים את הציוד אצלנו. פרדריזיה הזכיר לי שבנוכחותי קיבל בפריס הנחיה להקפיד שאף מטוס צרפתי לא יעבור את גבול מצרים לפני כניסת צרפת למלחמה כתום האולטימטום ב-30.10.10. הבהרתי לו את חשיבות מתן ההגנה המינימלית לצנחנינו הפותחים את המבצע כולו וחייבים לעמוד בבידוד לפחות יממה ואולי שתיים, ויתכן שימשכו אליהם את כל כוח השריון המצרי. פרדריזיה השתכנע והבטיח לפעול בהתאם. הסגן הישראלי אכן הוטס לקפריסין, שאל על הקולונל גרסייה ומצאו. יחידו התרוצצו במטוס בין הבסיסים שם עד שמצאו את כל הציוד, העמיסוהו על ארבעה מטוסים מן הטייסת של פרדריזיה והסגן חזר עמם ארצה בצהרי ה-29.10. בשעה 17.50 הוצנחו הצנחנים, אך לא בפתחו המערבי של מעבר המיתלה כפי שתוכנן, כי צילומי אוויר מאותו בוקר הראו קבוצת אהלים במקום (הסתבר אחר-כך שהיו אלה אנשי מחלקת העבודות הציבוריות המצרית שתיקנו את הכביש, אך לא ניתן היה לקבוע את זהותם מיד). מקום הצניחה שונה לאיזור מצבת הקולונל פרקר ממזרח למעבר המיתלה*. הצנחנים אכן הוצנחו שם, ועל כן היה עליהם כעבור יומיים להלחם בקרב קשה במעבר עצמו נגד כוח מצרי שנכנס ממערב ותפס עמדות בנקודות הצוקים. מטוסי של פרדריזיה הופיעו בערב הצניחה כעבור כחצי שעה אך לא זיהו את מקום הצניחה החדש וחזרו כלעומת שבאו. התקשרתי אתו מייד ותבעתי לחזור על ההיטס. אף שידע שעתה גבר פי כמה הסיכון של היתקלות במטוסים מצריים, הסכים פרדריזיה למהלך החזרה, תוך סידורי אותות וזיהוי, והנשק הכבד אכן הוצנח. התותחים ללא רתע גם זכו למלא תפקיד חשוב כעבור יומיים בהבקעה דרך מעבר המיתלה, כשהם מנוצלים לירי לתוך הכוכים שבצוקים, בהם ישבו המצרים**.

הבאתי כאן את כל הסיפור להבלטת ההזדהות המוחלטת שהפגינו הצרפתים עמנו באותו מבצע,

* עיין מאמרו של י. ולטר, מעריב, 24.10.86.
** עיין דברי א' שרון ודפול בכתבה דלעיל.

תוך ויתור על כל ההליכים הפורמאליים ונכונות להחליט החלטות מרחיקות לכת על סמך שיקול הדברים במקום ובכל דרג שהוא, מבלי להיצמד באופן קשיח לפקודות שקיבלו בבית. התנסייתי כעבור שנים בקשירת קשרים דומים, הפעם עם אמריקאים במלחמת יום הכיפורים (פרשת הרכבת האווירית). שם היה לקשרים אופי אחר, וזאת על אף התדמית "החופשית" של האזרח האמריקאי. כענייני ממשל וצבא הם מקיימים נוקשות וקשיחות רבה. כמובן שאין גם כל יחס בין ההזדהות הצרפתית עם ישראל בכל הדרגים ב-1956 לבין היחס לישראל בצרפת של 1986 בדרג הממשלתי. נדמה לי שבעם הצרפתי עוד נותר משהו מאותה אהדה, אף שמזה כ-20 שנה מתבצעת שם עליידי העתונות והמשכילים השמאלנים שטיפת מוח רבתי, בעיקר בהצגת אש"ף כתנועת חופש למופת וישראל כמדינת ריאקציה ודיכוי.

מעורבות הצרפתים במבצע "קדש"

לעומת הצרפתים, אצלם התנהל הכל בהתאם למוסכם (וכפי שראינו גם מעבר למוסכם) פיגרו הבריטים ופגמו בתכנית שנקבעה. כפי שהתרשמתי מן הדברים בעת שהותי במפקדה בקפריסין, ברור לי שבכמה נושאים נבע הדבר מן האופי הכבד והמסורבל של הפיקוד הבריטי, שבעתות שכן המלחמות נוטה לגדל טיפוס Colonel Blimp. בכמה נושאים אחרים היה כאן עניין של דרגים שלא היו בתמונה ולא הבינו את המפנה החרף בגישה למצרים ומדינות ערב. בעיני הצרפתי מן השורה היתה הברית טבעית, אך ודאי לא בעיני הבריטי הממוצע. קבעה גם ההתנגדות האדירה בדרג הפוליטי, שם למשל התפטר השר הממונה על כוחות היבשה אנטוני נטינג (Anthony Nutting).

האולטימטום שצריך היה להימסר לממשלות ישראל ומצרים עוד ב-29.10 בערב נמסר למחרתו בלונדון על-ידי אידן ופינו לציר המופתע ג' אבנר, שלא הבין כיצד מבקשים מצה"ל לסגת למרחק 10 מילין מן התעלה... אך בתקשורת אכן הודיעו על האולטימטום כבר בליל 29/30 והתשובה המצרית השלילית אף היא פורסמה מיד. לעומת זאת, כאשר נחתתי עם מטוס חיל-האוויר הישראלי בקפריסין ב-30.10 ב-08.00 בבוקר בבסיס אקרטיירי (Acrotiri), שם הייתה המפקדה המשותפת, הופתעתי מן הדממה ששררה בשדה. ברור היה לי שכנראה לא תקפו את השדות המצריים עם שחר כמתוכנן. מצד שני עמדו שלוש הסיירות נגד-מטוסים הצרפתיות, Bouvet, Surcouf, Kersaint, ושתי טייסות הקרב לעזוב את הארץ עם בוקר כמתוכנן. חששתי שמא אכן ישגרו המצרים את מפציצי האיליושין-28 שלהם להפצצת ערינו

ויפתיעונו, שכן אצלנו חושבים שחיל האוויר המצרי נמצא עתה תחת ההפצצה הבריטית-צרפתית. בנחתי בקפריסין קיבל את פני רכסון בריטי מופתע: "אומר לך אדוני שלעולם לא חשבתי שנהפוך בעלי ברית, אך הנני אכן מאוד מאושר". כנראה שרק הוא אולי היה מאושר לבואי... הגנרל ג'יל (Gilles) מפקד הדיוויזיה ה-10, מיודעי מ"בית האיננואלידים" הסיעני מייד למטה בעלות הברית, אל הגנרל הבריטי סיר צ'רלס קייתלי (Sir Charles Keightley) וסגנו מיודעי האדמירל ברז'ו הצרפתי. קייתלי הסביר שעל אף הבטחות אידן (שלא ידען לפרטיותן בלאו הכי) הרי שהוא עצמו קובע שאין לפתוח בתקיפת השדות המצריים במטוסי קרב בבוקר (כפי שעשה בהצלחה רבה חיל-האוויר שלנו כעבור 11 שנים ב-5.6.67...) אלא, כפי שנהגו לגבי הגרמנים בנורמנדיה, יש תחילה "לרס" את האויב על-ידי הפצצות כבדות מגובה רב בלילה, וכך אכן ייעשה החל מליל 31/10-30... (לאחר מכן הסתבר שמרבית אותן פצצות נפלו במדבר). סיפורי במקום אחר (מעריב, 25.9.81) על שעות המועקה בהן ניסיתי לשכנעו לשוב ולתקוף את חיל-האוויר המצרי מייד, ללא הצלחה. מן האדמירל ברז'ו, סגנו הצרפתי, קיבלתי הסכמה להחזרת סיירות הנ"מ לחופי הארץ ודחיית-מה של עזיבת טייסות הקרב, וכך גם פקד. חששוני היו חששות שוא, וכפי הנראה נמצאו מפציצי האיליושין במצב בלתי מוכן ולא צלחו להפצצות. רק פעם אחת התקרב מפציץ כזה באותו בוקר והשליך כמה פצצות בקרבת צריפין. משך ה-30.10 אחה"צ פינו המצרים את טייסת המפציצים והעבירוה ללוקסור בדרום מצרים, מחוץ לטווח ההפצצה של מפציצי הקנברה הבריטיים מקפריסין. בהנחיית הרמטכ"ל ביקשתי מן האדמירל ברז'ו להורות לטייסות הקרב הצרפתיות שנשתתו בישראל לתקוף את הבסיס האווירי בלוקסור ולהשמיד שם את המפציצים המצריים, והבקשה אכן נתמלאה. אותן טייסות גם תקפו מטווח כעומק סיני, כמתואם עם חיל-האוויר הישראלי.

הכוחות הימיים הצרפתיים לקחו חלק בשתי מערכות "ישראליות". בליל 31/10-30 התקרבה המשחתת המצרית "אבראהים אל אוואל" לנמל חיפה ופתחה בהפגזות. הסיירת קרסן שנמצאה באיזור ירתה על המשחתת המצרית והסבה לה נזק ראשוני שכפי הנראה אף האט את מהלכה ופגע בכושר התמרון שלה. לאחר-מכן הגיעו אליה אניות חיל-הים הישראלי, שאף הן פעלו נגדה מיד מרגע שנתגלתה. המשחתת המצרית נבלמה כליל ולבסוף אף נשבתה על צוותה.

בליל הפעולה הראשון, כוח תת-חטיבתי שאץ מן הנגב הדרומי לחילוף הצנחנים כבש את כונתילה וראס-אל-נאקב; ב-30 בחודש כבש את חמד ובערוב היום התחבר עם הכוח שצנח. בציר

ניצנה-איסמעיליה נכבשה קוצימה בלילה הראשון. קרב קשה ניטש על אברעגילה, שנפלה רק ב-30.10 בלילה. ביר חסנה נתפסה עוד לפני-כן, וב-1 לנובמבר כבש הכוח את ביר גפגפה והגיע לחוף התעלה. רק אז החל "קיפול" הכוח המצרי ככביש החוף ומשך שני הלילות הראשונים של נובמבר נכבשו אל-עריש, רפיח, חאן-יוניס ולבסוף גם נפלה לידינו עזה ללא קרב. ב-1.11 הודיע נאצר שהנו פוקד על צבאו לסגת מסיני, כדי להתכונן לפלישת הבריטים והצרפתים. בפועל לא הייתה להודעתו השפעה על הקרבות בסיני.

במערכה הקשה שניטשה באזור רפיח-חאן-יוניס השתתפה ב-1.11 אניית-הקרב הצרפתית ג'ורג' לֵיג (Georges-Leygues). שוב פניתי לאדמירל ברזו בהנחיית הרמטכ"ל ואניית-הקרב נשלחה ל"רכך" את רפיח. לא ברור אם אכן הייתה להרעשה השפעה ניכרת על היחידות המצריות המבוזרות, אך היה בה משום ביטחון מחודש במחויבות הצרפתית.

לאחר קרב קשה לפריצת מעבר המיתלה (עיין סיפור התותחים ללא רתע דלעיל) הגיחה חטיבת הצנחנים אל חוף מפרץ סואץ ואצה לשארם-א-שיח לאורך חופי המפרץ, כשהיא נעזרת בהצנחה והנחתת כוח בנמל א-טור ב-2.11. כוח נוסף (חטיבה 9) נע מאילת דרומה לאורך מפרץ אילת והגיע לאזור המצרים ב-3.11, לשם הגיע גם כוח הצנחנים מכיוון מפרץ סואץ. לאחר קרב נפל לידינו המעוז המצרי במפרץ שלמה ב-5.11, וכל חצי האי סיני היה בידינו.

מן המטה הכללי תאמת ב-4.11 (דרך לשכת הקישור שנשארה בקפריסין) עם האדמירל ברזו פעולה לחילוץ הקהילה היהודית בפורט-סעיד מייד לאחר הכיבוש. הדבר אכן בוצע, וב-6.11 אספה אניה ישראלית, שבה היה א' אליאב כנציג הסוכנות היהודית, את היהודים מפורט-סעיד, בתוכם כמה ממפרי (בילדותי למדתי בבית-ספר עממי צרפתי בפורט-סעיד).

הכשלת "תכנית מרטן" על-ידי הבריטים ב-30.10 אחה"צ הגיע לקפריסין מידועי הגנרל מרטן, כקצין קישור מטעם המטכ"ל הצרפתי. לאחר שהגיעו כוחות צה"ל לתעלה, עזבתי ב-2.11 את קפריסין יחד עמו, כשמשמית הקישור מושארת בידי מי ששימש שם כסגני, אל"מ י' קדר מחיל-האוויר. עם הגנרל מרטן נועצנו במוצב הפיקוד העליון בראש אג"ם (הרמטכ"ל היה בסיני עם הכוחות) ונתגבשה הצעה לשינוי תכנית הפלישה הצרפתית-בריטית. עתה, כשכל הגדה המזרחית של התעלה בידי צה"ל, נראתה תכנית האורגניזציה של בעלות-הברית כמיותרת. כוונתן הייתה להצניח כוח בפורט-סעיד ב-5.11 (מבצע "מוסקטיר"), ולאחר-מכן להתקדם לאורך התעלה

לאיסמעיליה ולסואץ. להערכתם של הבריטים היו אמורים להגיע לאיסמעיליה ב-8 לנובמבר, לסואץ עד ה-10 ולקהיר ב-15 לערך... התכנון הבריטי נעשה בגישה "כבדה" וחזיתית, וללא קריאת המפה המדינית. הדרגים הצבאיים בקפריסין פעלו כאילו אין בכלל אר"ם ומעצמות אחרות שיביאו להפסקת המבצע. היה נמק בין החשיבה הפוליטית לצבאית. הצרפתים ראו את הדברים אחרת אך לא יכלו להשפיע במקום על קייתלי, והגנרל מרטן חש כמוני בקשיחותו וחוסר התמצאותו של האיש.

הרעיון החדש היה לוותר על הצניחה לפורט-סעיד ולהמנע מן הלחימה הקשה לאורך כביש התעלה. כביש זה נתון בין תעלת סואץ ל"תעלת המים המתוקים" וקל לחסום אותו או לפוצצו. במקום זאת יכלו עתה בעלות-הברית לנחות בחוף צפון סיני שבידינו, לגשת בחיפוי צה"ל לאיסמעיליה ללא קרב ולפתוח שם במתקפתם. כמובן שפירוש הדבר היה הודאה בשיתוף הפעולה עמנו. לישראלים ולצרפתים ברור היה בסבר שברגע שמסתיים האולטימטום ושתי המעצמות נכנסות למערכה, לא תהיה יותר שום סיבה להסתיר את שיתוף הפעולה. כך גם חשבתי כאשר החלטתי לסור לקפריסין ולהקים שם לשכת קישור אופרטיבית. אך לא כך ראו את הדברים חברי של אידן בממשלה הבריטית ובפיקוד המשולב בלונדון, וכבר במגעים עם קייתלי נוכחתי בגישתם השונה. סופם שמרטן יטוס לפריס ויסביר את הדברים שם. אני עצמי בחרתי לסייר בסיני ולהיווכח במצב המשאבים שם. ב-3.11 נחתתי בא-טור, נסעתי לאבור-רודיס וסיירתי במתקני הנפט עם שר האוצר לוי אשכול ושר המסחר והתעשייה פנחס ספיר.

ב-4.11 טסו הגנרלים שאל ומרטן ללונדון כדי להציע בפני עמיתיהם הבריטים את ההצעה לנחות בשטח שנכבש על ידינו במקום לנחות בפורט-סעיד. נתלווה אליהם נספח צה"ל ע' נשרי. שאל סיפר לי לאחר-מכן שבכגישתם עם מועצת המטה המשולבת תמך ברעיון רמטכ"ל כוחות היבשה הפילד-מרשל סיר ג'ון טמפלר (Field-Marshal Sir John Templar) "ראש המטה הקיסרי". האדמירל מאונטבאטן (Admiral of the Fleet Lord Louis Mountbatten), הלורד הראשון של האדמירליות, כלומר ראש מטה הצי, התנגד לו חריפות מטעמים מדיניים, ושני אנשי האוויר (ראש מטה חיל-האוויר וראש המטות המשולבים) פסחו על שתי הסעיפים. השר נטינג התנגד והתפטר, ואידן ביקש אורכה של כמה שעות על מנת להחליט. לדברי שאל (ששמע את הסיפור מטמפלר באותו ערב) הלך מאונטבאטן אל המלכה אליזבת השנייה קרובתו, תידרך אותה וביקש ממנה לזמן בנוכחותו את ראש הממשלה סיר אנתוני אידן. בפגישה הסבירה המלכה לאידן שבמצב שבו קיימת מחלוקת חריפה בפרלמנט

ובמטות הצבאיים גם יחד, אין להערכתה מקום להחלטה שתחריף את המחלוקת עוד יותר. למעשה רמזה המלכה על אפשרות של פנייה מצדה ישירות לפרלמנט, ואידן החלש נרתע. בערב הודיע טמפלר לשאל שבריטניה החליטה שלא לשנות את התכנית.

ב-5.11 אכן צנחו צנחנים צרפתים בפורט-סעיד והעיר נכבשה משך ה-5 וה-6 על-ידי בעלות-הברית. ב-7.11 החליטו בריטניה וצרפת להפסיק את הפעולה, בלחץ איום סובייטי שדיבר על ירי טילים על לונדון ופריס. גם ראש ממשלת ישראל קיבל ב-6 לנובמבר איגרת מאימת ומנוסחת בגסות-רוח מאת המרשל בולגין. כתבתי במקום אחר (מעריב, 25.9.81) על הדרך שבה העיכה השותפות עם שתי מעצמות על הילת הנצחון של צה"ל בעולם הבלתי מקצועי, לעומת הרושם האדיר במלחמת ששת הימים, שם פעלנו לבדנו. זהו הצד השני של מטבע השותפות.

כמה הרהורי סיכום לגבי הבריטים: ב-1958 שימשתי נספח צה"ל בלונדון. הבריטים היו קרים ורחוקים והשתדלו להוכיח שאכן לא הייתה "קנוניה" עמנו. למעשה נעזרתי לשמש בתפקיד זה, לאחר שביקשתי חופשה של שנתיים ללימודי פסיקה, דווקא משום שלהערכת הרמטכ"ל ולהערכת הייתי אמור למצוא לי פנאי ניכר ללימודים באווירה שכזאת. כך היה עד 14.7.58. והנה פרץ המרד בעירק, נורי סעיד והמלך פייצל השני נרצחו, וקאסם תפס את השלטון. רק ירדן ולבנון נותרו בשלטון פרו-מערבי, ובשתייהן אפשר היה לחוש בכוחות הנאצריסטים העומדים לתפוס את השלטון. האמריקאים נחתו בלבנון, ושוב מצאתי עצמי כרוך במו"מ עם הבריטים, שביקשו מאתנו היתר להטים שני גדודי צנחנים מעל לישראל לחיזוק המלך חוסיין. גם כאן ניצלנו את מצבם לאחר מכה מצד הערבים, לחיזוק כוחנו (שתי צוללות 50- טנקים מטיפוס צנטוריון) אך שלא כאווירה בצרפת, כאן היה מיקוח ברור של קח ותן... נזכרתי בהודעותם של אנשים כשאל, מרטן או סימון עם ישראל*.

* סיפור מאלף כשלעצמו לגבי שינויי מסיבות במשברים לאומיים: כנספח צה"ל בלונדון נתקלתי בקולונל סימון, מידועי מן התכנון המשותף ערב "קדש" ומי ששימש כקצין הקישור ליד המטכ"ל במבצע. עתה היה נספח צבאי צרפתי בלונדון. בחודש מאי 1958 פרץ בצרפת "מדר הצנחנים", ממשלת פלימלין (Pillimlin) החלה מתמוטטת. לבסוף התפסרה, ודה גול הובא לשלטון על-ידי מי שהאמינו שלא ייותר על אלג'יריה (ונאלצו לאחר מכן להילחם בו...). בימי המשבר הלכו שמורות על הגנרל שאל כרמטכ"ל, שהתנגד אף הוא לכוחות הכניעה של ממשלת פלימלין, ושאל נעצר ונשלח למצודת ברסט (Brest) בחצי-האי הברטוני. עם עליית דה גול שוחרר. כאשר ביוני פגשתי בלונדון את סימון (לאחר שנעלם משם במא) סיפר לי על השתלשלות הדברים ואף אמר לי שהייתה שעה מסוימת בה חשב לפנות אלי בבקשה לישראל שתסייע לו במבצע להברחת הגנרל שאל ממעצרו. לבסוף החליט להמתין, ואכן "הסתדרו" העניינים. לאחר ששוחרר שאל, ביקר אצלו סימון וסיפר לו על כוונותיו אלה והרעיון לפנות אלי. "תשאר זאת לפעם הבאה" אמר לו שאל... בדצמבר נתמנה שאל מפקד עליון באלג'יריה. ואכן באה "הפעם הבאה" באפריל 1961, במרד הגנרלים. שאל, ראול

ב-6 לנובמבר נסעו שרת-החוף ומנכ"ל משרד הביטחון לפרס להתייעצויות מדיניות עם שרת-החוף פינו וראש-הממשלה מולה. עוד באותו יום החלו הבריטים מדליפים ידיעות על חזירה סובייטית למזה"ת והכנות להתערבותם במלחמה. שמועות על "טייסות בגובה רב" מעל לשמי תורכיה רמוזו על תובלה צבאית לסוריה. מפצץ קנברה בריטי שנשלח לצלם מעל סוריה הופל, ומיד הניחו שהמעשה נעשה על-ידי כוח סובייטי. "מתנדבים", בנוסח ה"מתנדבים" הסינים שלחמו בקוריאה, כך עומדים הסובייטים להגיב, אמרו הבריטים. פינו היה בלונדון ודיווח על כך ב-7 לנובמבר לגולדה. גולדה ומנכ"ל משרד-הביטחון טסו ארצה ב-8 לנובמבר.

באגף המודיעין ניסו להתחקות על העובדות ונראה היה שאין שמץ סימן למעורבות סובייטית. גם לא ברור היה שאכן מצויים בידם הטילים ארוכי הטווח שהוזכרו באגרות לבריטניה וצרפת. שוחחתי על כך עם הרמטכ"ל ונסעתי לקבל את גולדה ופרס בלוד. שמעתי מה ששמעתי מפהם, דיווחתי לרמטכ"ל וסוכם שאצא מיד לפרס לברור נוקב בעניין הסובייטים עם אנשי המודיעין הצרפתים. עיכבנו את מטוס אל-על ויצאתי לפרס. הטייסות במטוסי ה"בריטניה" (טורבו-ז'ט) נתמשכו מאוד... עם ערב, כשנחתתי בפרס, חיכה לי נספח צה"ל ובידו מברק מן הרמטכ"ל: "כבר לא צריך, הממשלה החליטה לקבל את תביעות הרוסים".

סלן (Raoul Salan) מי שהיה מפקד באלג'יריה ב-1956 (הייתי אורח במפקדה באלג'יר ביוני 1957), אנדרה זלר (Andre Zeller) ואדמונד ז'הו (Edmond Jouhaux) מי שהיה ראש מטה חיל-האוויר הצרפתי ב-1956 (ז'הו עצמו יליד אלג'יריה), הללו השתלטו על אלג'יריה ב-22.4.61; אך הדברים החרשו הפעם בדרך שונה לחלוטין משערי שאל וסימון. שאל היה מאז 1960 מפקד כוחות נאט"ו בחזית המרכזית באירופה והתפטר בראשית 1961. כששרדו התנאים באלג'יר קראו לו, והוא התייצב וקיבל את הפיקוד על המרד. כוונתו הייתה "לנהל את אלג'יריה כיחידה נפרדת, להישען על הפוטנציאל האנושי של המתיישבים הצרפתים, לחסל את המרד הערבי ולהחזיר את אלג'יריה לצרפת". למעשה גילה עד מהרה שהקצינים הוותיקים אינם מקבלים את מרות המורדים כיוון שהקשיבו בטרנסיוסטרס לנאומי הנשיא דה גול. שאל החליט למנוע שפיכות דמים, טס ב-26.4 במטוסו לפרס ונכנע (נידון להורדה בדרגה ול-15 שנות מאסר). זלר נכנע כשאל, סלן וז'הו ירדו למחתרת ואירגנו את OAS, מחתרת ההתנגדות לדה גול שאף ניסתה להתנשף בחייו. שניים נתפסו ב-1962, הורדו בדרגה ונידונו למאסר עולם אך קיבלו חנינה ב-1968 ורהביליטציה ב-1982 (שאל וחזר לא זכו לרהביליטציה כיוון שנפטרו ב-1979).

סימון סיים את הפיקוד כנספח ב-1959. בעת המרד היה מפקד כוחות לגיון הזרים באלג'יריה. הגנרל שאל צילצל לו אישית ואמר לו: "מרעג זה אני מהווה כאן את הפיקוד העליון; האם תישמע לי או לפרס?". סימון, בעל עבר בצרפת החפשיה של דה גול (לעומת שאל שהיה מפקד המחתרת בצרפת תחת הכיבוש הגרמני, ורק אחרי כך הצטרף לצרפת החפשיה) הגיב בהודעת נאמנות לפרס. ברור היה לו ששאל יצוה מיד על מעצרו, ועל כן נכנס לג'יפ וברח בכיוון לגבול טוניסיה, מרחק של מאות קילומטרים. בדרך נאלץ לוותר על הג'יפ וסיים את מסעו על גבו של גמל. כך חצה את הגבול והגיע לבסוף לטוניס, עלה על מטוס אורח, ונחת בלבושו הבליי כשדה אורלי ברוק כאשר נחת שם שאל, כך ספגנו בשדה...

עוד — בעת שישב שאל במאסר ומשפחתו רעבה הסדרתי תרומה ישראלית למשפחה. עמדתו עם שאל בקשר מכתבים. כאשר שוחרר ב-1967 והיה מחוסר עבודה, דאגתי להשיג לו משרה כספק ימי לחברת צ"מ...

לא עמדתי כאן על תפקידה של ארה"ב, שעיקר דאגתה הייתה לשמור על קשריה עם העולם הערבי. לפי גירסה אחת, אילו היו בעלות-הברית פועלות מהר כפי שפעלה ישראל וברזמנית אתה והיו כובשות את התעלה או מגיעות לקהיר, יתכן והאמריקאים היו מקבלים את העובדות שנוצרו. ברור שהם לא רצו להסתבך לצדן של מעצמות הפותחות באיחור רב במבצע מודחל.

כידוע, היה זה בעיקר הלחץ מצד נשיא ארה"ב שהניע את בן-גוריון לקבל את התביעה לנסיגת צה"ל. במשך התקופה שבאה לאחר מכן הצליחה ישראל להתנות את נסיגתה בהצבת כוח או"ם במקצרים להבטחת המעבר החופשי בהם וכחבל עזה למניעת ניצולו כבסיס לפעולות טרור. התנאים שהותנו במסמך סבר אכן נתקיימו, ואפילו הבריטים שמרו על התחייבותם ופעלו במגמה זו באו"ם.

למעשה קבע בן-גוריון מלכתחילה שני יעדים אלה כמטרה המינימלית למלחמה, הלוא הם המעבר החופשי במקצרי טירן ונטרול הפדאיון. הישגים אלה נשתמרו עד היום הזה — אם גם נדרשו מלחמות נוספות למניעת הריסתם. הרוגי בן-גוריון פתוח גם לניצול הזדמנויות להישגים ופצוץ "קדש" אכן השיגו זאת. לעומת זאת, היה בן-גוריון פתוח גם לניצול הזדמנויות להישגים רחבים יותר, אם רק יינתן להשיגם. כך באשר לאפשרות שמירה על השליטה באי טירן ובמקצרים — לכך הכין את הקרקע בהדגשת יטבת ההיסטורית. הרי נכתב בסקירה שלאחר מעשה (שנתון תש"כ):

"כשנשאל ראש-הממשלה (ב-28 באוקטובר 56) מה יהיה גורל סיני אם הפשיטה תצליח להשיג שם כל כוחות האויב — אמר: 'אינני יודע מה יהיה גורל סיני. אנחנו מעוניינים קודם כל בחוף מפרץ אילת ובמקצרים. איני יכול לתאר לעצמי שיהיו כוחות כאלה שיכריחו אותנו לעזוב — יש אמריקה, יש רוסיה, יש או"ם, יש נהר, יש אסיה ואפריקה. ואני חושש מאמריקה יותר מכולם. אמריקה תכריח אותנו לצאת. העיקר הוא חופש השיט. יש לנו אמנם יחס אמוציונאלי ליטבת, אבל אני מוכן לוותר על זאת. לא זה העיקר. העיקר הוא שגם אם לא נהיה שם, יהיה לנו חופש שיט'. למעשה אפילו פתח ב"ג פתח לשמירת סיני כולו בידינו, כאשר הגדיר בהחלטת הממשלה מן ה-28.10: 'להצטמצם בשטחי סיני... ומבלי לפגוע בשטח אדמת מצרים'.

תוך עיבוד התכנית האסטרטגית ב-54-1952 כראש מחלקת התכנון השתכנעתי בחשיבות חצי האי סיני עם מפרץ אילת והמקצרים החיוניים לנו, עם הנפט הפחם והמגנן המעניקים עצמאות ועצמה, עם הביטחון הנובע מן העומק (לעומת המצב בו למצרים בסיס באל-עריש מעבר מזה של המדבר), עם ההרים וחשיבותם למודיעין וללוחמה האלקטרונית ובשליטתם על הדלתה ועם חשיבותם

של עצם הקמדים המורחבים לעתידה של מדינת ישראל הזעירה — וכל זאת כמעט מבלי להוסיף אוכלוסיה לא יהודית ("הבעיה הדמוגרפית" שבה מדגישים) — ומה גם שזכותה של מצרים על סיני מפקפקת לחלוטין ונובעת ממעשה שרירותי בריטי ב-1906. ניסיתי בשעתו לעשות לרעיון נפשות בשיחות עם שרת-הביטחון לבון ולאחר-מכן עם בן-גוריון. כל זאת — למקרה בו אכן נאלץ להילחם במצרים ואף נכבוש את סיני. והנה עתה סיני בידינו, ובשוכי ארצה מקפריסין ב-2 לנובמבר בערב ואני מתייצב בבית ב"ג בשדרות הקק"ל בתל-אביב, לאחר שדיווחתי לו (הוא חש ברע ושכב במיטתו) על מצב הדברים אצל "בעלות בריתנו", נסבה השיחה על סיני. "זהו דבר נורא", אמר, "ראיתי מן המטוס עם משה דיין" (כנראה נלקח לסיוע מעל לכוחות באזור קדש ברנע). פתחתי בנימוקי על חשיבותו לישראל ואט אט חשתי שהוא משתכנע והולך. דומני שהיה לאותה שיחה חלק ניכר בנאום "מלכות ישראל" שלו ב-5.11. כנסת, בו רבו הרמזים על כוונות סיפוח. אף-על-פי-כן לא השתכנע עד כדי החלטה שלא לזוז גם תחת לחץ וכאשר כתב לו הנשיא אייזנהאואר לאחר אותו נאום (אגרת מה-6.11, שהגיעה משום תקלה טכנית רק ב-8 לחודש): "הודעות המיוחסות לממשלתך, כי אין ישראל מתכוונת לחזור מטריטוריה מצרית, כפי שנדרש על-ידי או"ם, הובאו לתשומת לבי" הגיב (אגרת ה-8.11): "לא אני ולא שום דובר מוסמך של ממשלת ישראל לא הגיד שאנו מתכוונים לספח את מדבר סיני..."

נעיר לבסוף שעל החלטת הממשלה מן ה-8.11 להסכים לנסיגה מלאה (אם יובטחו חופש השיט ונטרול חבל עזה מבסיסי טרור) נמסר גם לאופוזיציה (חוץ ממק"). רק "חרות" התנגדה. התקיימה על כך הצבעה במליאת הכנסת ב-4.11, שם התקבלה ברוב של 66 נגד 13 **.

ביבליוגרפיה

- המאמר מתבסס בעיקרו על זכרונותי האישיים. בספרים הבאים ניתן למצוא חומר חלקי באותו נושא.
- יעקוב צור, יומן פאריס, המערכה הדיפלומטית בצרפת, הוצאת עם עובד, תל-אביב (1968), 316 עמוד.
- דוד בן-גוריון, כוכבים ועפר, מאמרים מתוך שנתוני הממשלה, הוצאת מסדה, רמת-גן (1976), 400 עמוד.
- Sylvia K. Crosbie, A Tacit Alliance, France and Israel From Suez to the Six Day War, Princeton University Press (1974), 279 pages.
- מיכאל בריזר, גשר על הים החיוני, יחסי ישראל-צרפת 1963-1947, הוצאת עם הספר, תל-אביב (1964), 268 עמוד.

* כאשר סיפרתי על טיפוס ה-Colonel Blimp הבריטים הגיב והסביר לי עד כמה חשוב שבצה"ל יהיו מג"דים בני עשרים וחמש וארבעים בני שלושים...

** משה דיין אף הוא "מחה" נגד ההחלטה כאשר הועברה לו לבצוע על-ידי שרת-הביטחון.

